

ӘОЖ 338.24(474.5)

ГТАХР 06.71.07

DOI 10.37238/2960-1371.2960-138X.2025.99(3).135

Ходжанова Б.Х.*, Жармаганбетова Н.С.
М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал, Қазақстан

***Корреспондент-авторы:** Hodzhanova.b@mail.ru

E-mail: Hodzhanova.b@mail.ru, arzamas_10@mail.ru

ЛИТВА РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЭКОНОМИКАСЫ: ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада Литва Республикасының шаруашылығының құрылымы және экономикалық даму жағдайын қарастырады. Литва Республикасы — Балтық жағалауында орналасқан шағын, бірақ стратегиялық маңызы бар мемлекеттердің бірі. Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін тәуелсіздігін алған Литва қарқынды саяси, экономикалық және әлеуметтік өзгерістерді бастан кешірді. Еуропалық Одақ пен НАТО мүшелігі елдің дамуына жаңа серпін берді. Елдің физикалық географиялық орналасуына жалпы шолу жасай отырып, қазіргі әлеуметтік-экономикалық даму барысына сипаттама беріледі. Литва Республикасы Шығыс Еуропа (Орыс) жазығының батысында орналасқан. Мұздық елдің рельефін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Солтүстік аудандарды қоспағанда, Литва аумағы бүкіл Балтық жағалауындағы мұздық шөгінділерінің ең қуатты жинақталу аймағында орналасқан. ЖІӨ құрылымындағы өнеркәсіптің үлесі 2019 жыл бойынша 25,2 % құрайды. 1990 жылдан кейін бұл салада Балтық жағалауына тән процестер болды. Шикізат пен технологиялық байланыстардың үзілуі, нарықтар мен мемлекеттік тапсырыстардың жоғалуы өнеркәсіп құрылымының өзгеруіне, көптеген ірі кәсіпорындардың жойылуына әкелді. Отын өнеркәсібі бойынша Кеңес заманында Ресейден Новополюцк - Мажейкай мұнай құбыры арқылы келетін мұнай негізінде Литвада отын-энергетикалық кешен құрылды. Оның құрамына мұнай өңдеу зауыты, мұнай құбыры, Бутингтегі мұнай терминалы кірді. Литва-Балтық жағалауы елдерінің жалғыз өзі мұнай өңдеу болды. Көлік кешені бойынша ел аумағында автомобиль, әуе көлігі, темір жол көлігі жолға қойылған.

Кілт сөздер: Литва Республикасы; Алитус; Вильнюс; Каунас; Клайпед; Паневежск; Таурагс; Тельшайск; Еуропалық Одақ; инновация; экспорт; энергетика.

Kіріспе

Литва Республикасының территориясы: 65,2 мың км. Литва Республикасының халқы: 2019 жылғы санақ бойынша 2,8 миллион адам, астанасы: Вильнюс (580 мың адам).

Мемлекеттік құрылымы: парламенттік республика, президенттік қызметтің маңыздылығы жоғары. Сайланатын жалпы халықтық президенттің өкілеттік мерзімі-5 жыл. Республика Парламенті (Сейм) - 141 орынмен бір палаталы. Мажоритарлық жүйе бойынша бір мандатты округтерде 71 депутат, ал қалғандары пропорционалды - тізімдік жүйе бойынша сайланады. (Мажоритарлық сайлау жүйесі дегеніміз– мемлекеттік билік органдарына және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына (парламентке, кеңеске және т.б.) сайлау жүйесі, онда өз сайлау округінде көпшілік дауыс алған кандидаттар сайланған болып есептеледі[1]). Өкілеттік мерзімі 4 жыл. Саяси өмірге 39 тіркелген партия қатысады. Сайлау туралы Заңға сәйкес, Литвадағы парламенттік сайлауға қатарында кемінде мың мүшесі бар сайлаушылар ғана қатыса алады. Ең маңызды партиялар - Отан Одағы, Литваның христиан демократтары, Еңбек партиясы, Тәртіп пен әділеттілік, Литва Республикасының либералдар қозғалысы, Литва поляктарының сайлау науқаны, Литва шаруалар мен жасылдар одағы. 2009 жылдан бастап әкімшілік бөліністің 4 деңгейі бар: ол 10 округтен тұрады - Алитус, Вильнюс, Каунас, Клайпед, Мариямполь, Паневежск, Таурагск, Тельшайск, Утенск, Шяуляйск; ол уездер 60 өзін-өзі басқару аумағында бөлінеді; ол өзін өзі басқару 546 басқармадан тұрады;

Тарихи, лингвистикалық және мәдени-этнографиялық белгілері бойынша Литва Республикасының аумағы 4 тарихи облысқа бөлінеді: Аукштайтия, Зукія (Дайнава), Джмайтія (Самогития, Жмуд) және Занеманье (Сувалкия, Судува). Мемлекеттік мереке: 16 ақпан, Литва мемлекетінің қайта өрлеу күні. Мемлекеттік тіл: Литва. бірлігі: еуро.БҰҰ - ға мүшелік: 1991 жылдан НАТО ЕО-ға-2004 жылдан бастап Шенген аймағы мен еуродаймаққа кіреді. Ресеймен дипломатиялық қатынастар орнату: 29 шілде 1991 ж.

Шаруашылықты дамыту шарттарына келсек, Литваның географиялық жағдайы шаруашылыққа өте қолайлы, бұл ең алдымен теңіз жағасындағы жағдаймен байланысты: батыста оның жағалаулары мұнда қатпайтын Балтық теңізімен және оның таяз Курш шығанағымен шектеседі. Құрлық шекаралары: солтүстігінде ел Латвиямен (610 км), оңтүстігінде - Беларуссиямен (724 км), оңтүстік-батысында - Ресейдің Калининград облысымен (303 км) және Польшамен (110 км) шектеседі. Литваның ЭГЖ ерекшелігі-транзит, бұл мемлекеттің аумағы Ресейдің батыс және Солтүстік Еуропа елдерімен байланысы жүзеге асырылатын Балтық аймағының көлік дәлізінің бөлігі болып табылады. Қазіргі уақытта Ресей үшін Литва Ресей Федерациясының негізгі бөлігін Калининград облысынан бөліп тұрғаны ерекше маңызды. Ресейдің Калининградқа экономикалық және әскери транзитінің маңызды жолдары Литва аумағы арқылы өтеді. Литва арқылы Калининград облысына транзит шарттары Калининнің дамуына үлкен әсер етеді. Табиғи жағдайына келсек, жер бедері бойынша Литва Шығыс Еуропа (Орыс) жазығының батысында орналасқан. Мұздық елдің рельефін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Солтүстік аудандарды қоспағанда, Литва аумағы бүкіл Балтық жағалауындағы мұздық шөгінділерінің ең қуатты жинақталу аймағында орналасқан. Елдің ең биік нүктесі (293,3 м) Аукштасис калнас шоқысы оңтүстік-шығыста, Ошмян төбесінде, Вильнюстен 23,5 км қашықтықта орналасқан.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Литваның климаттық жағдайлары оның қоңыржай климаттық белдеудегі жағдайымен және Балтық теңізінің жақындығымен анықталады. Қаңтардың орташа температурасы -5°C , шілденің ортасы $+17-18^{\circ}\text{C}$. сәрсенбі-жауын - шашынның жылдық мөлшері шамамен 630 мм. олардың максимумы тамызға, ең азы ақпанға келеді. Литва аумағында Балтық теңізі мен рельефтің әсерінен, биіктіктер мен ойпаттардың меридиандық ауысуынан туындайтын айтарлықтай климаттық айырмашылықтар бар.

Теңіздің тікелей әсеріне теңіз жағасындағы ойпаттың салыстырмалы түрде тар жолағы ғана әсер етеді. Шығысқа қарай жылжу кезінде континенталдылық артады, ең жылы және ең суық хаттар арасындағы температура контрасты артады, жауын-шашын азаяды. Климаттық жағдайлар ауылшаруашылық өндірісі үшін қолайлы. Орташа тәуліктік температурасы 5°C -тан төмен емес вегетациялық кезең алты-жеті айға созылады. Су ресурстары бойынша ел аумағында тығыз өзен желісі қалыптасты. Литва өзендерінің көпшілігінің ұзындығы қысқа және жазық типке жатады. Жылдық ағынның көп бөлігі көктемгі су тасқынында болады. Литваның гидроэнергетикалық ресурстары аз (600 мың кВт), олардың негізгі бөлігі Нямунас өзеніне (Неман) және оның саласы Нярис [1].

Литва Еуропаның негізгі көл белдеуінде жатыр. Елде 3000-ға жуық көл бар. Литвадағы барлық көлдердің 80% - дан астамы орналасқан Балтық жотасы оларға ерекше бай. Мұздық шыққан көлдер. Елдегі ең үлкен көл Друкшай. Топырақ және өсімдіктеріне келсек, Литва аумағының шамамен 50%-ын қылқан жапырақты-жалпақ жапырақты ормандардың сазды топырақтары алып жатыр. Олардың табиғи құнарлылығы төмен-оларда гумус бар болғаны 1,5-2%, салыстырмалы түрде жоғары қышқылдыққа байланысты (рН 4,6–5,5) әктеу және органикалық және Минералды тыңайтқыштардың көп мөлшерін қолдану қажет. Аздап қышқыл немесе бейтарап және құрамында 3,5% гумус бар сазды-карбонатты топырақтар құнарлы. Олар аумақтың шамамен 10 % алып жатыр. Ормандар аумақтың 24 % құрайды; ең үлкен орманды алқаптар ең үлкен қарағайлар орналасқан оңтүстік-шығыс жазық аудандармен ерекшеленеді. Батпақтардың үш түрі дамыған - ойпатты, өтпелі, биік. Литвада табиғатты қорғау мәселелеріне көп көңіл бөлінеді. Қорғалатын табиғи аумақтардың ішінде 35 мемлекеттік ұлттық саябақ ерекше орын алады. Олардың мақсаты-елдің табиғи және мәдени мұрасын, ландшафттық және биологиялық әртүрлілігін сақтау, жағдай жасау рекреациялық қызметті дамыту. Мемлекеттік саябақтардың ішінде екі санат ерекшеленеді ұлттық саябақтар (5) және аймақтық (30). Барлық аймақтық саябақтар 1992 жылы құрылды.

Литва пайдалы қазбаларға бай емес. Ондағы отын ресурстарынан шымтезекті атауға болады. Шымтезек алқаптарының ең көп саны Литваның орталығында және оңтүстік-шығыс жазық аймақтарында орналасқан. Литваның батыс бөлігі және оған іргелес Балтық теңізінің акваториясында мұнай мен газ қоры барланған. Мұнай мен газдың қорлары 20 миллион тоннадан аспайды. Елде минералды-құрылыс шикізаты - доломит, гипс, бор, саз, опока, мергель, қиыршық тас, құмтас кен орындары маңызды. Цемент, саз, құм, кәріптас, емдік қасиеті бар балшық орындары бар.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей ел халқының даму тарихында оның халқы соғыстарға, эпидемияларға, аштыққа байланысты айтарлықтай өзгерді.

Литвадағы халық динамикасының тенденциялары жалпы Эстония мен Латвияға ұқсас. Олардың үлкен ауқымы ерекшеленеді. Дүниежүзілік Банктің 2013-2014 жылдардағы мәліметтері бойынша, Литва әлемдегі ең тез жойылып бара жатқан елдердің тізіміне енді. Бұған тұрғындардың тез эмиграциясы ықпал етеді. 1989 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін халық саны 1 миллион адамға немесе 1,3 есеге азайды. Литваның жас пирамидасы регрессивті немесе кему түріне ие - 15 жасқа толмаған - 15,2 %, 15-тен 65-ке дейін 64,3%, 64 жастан асқан 20,5 %. Халықтың өмір сүру ұзақтығы жоғары: 75,3 жас. Соның ішінде ерлер 70,5 жас, әйелдер 80,5 жас. Балтық елдерінің ішінде Литва халықтың біртекті ұлттық құрамымен ерекшеленеді. 2011 жылғы санақ бойынша литвалықтар ел халқының 84,2%, поляктар 6,6%, орыстар 5,8 %, белорустар 1,2 %, украиндар 0,5 %, еврейлер 0,1% құрайды. Орыстар негізінен Литваның шығысында, Зарасай, Игналин, Вильнюс аудандарында тұрады, олардың 90% қалаларда тұрады. Литваның оңтүстік-шығысында және Вильнюсте поляктардың қоныстану аймағы. Ресей империясында Литваның негізгі бөлігі еврей халқының отырықшы бөлігі болды. Діни тұрғыдан Литва тұрғындарының 77,3% - ы католиктер, 4,1 % - ы православие, 6,1 % - ы дінге сенбейтін адамдар. Литваның мемлекеттік тілі - литва тілі-ел халқының 84,1% сөйлейді. Литва тілі, үнді-еуропалық отбасының Балтық тілдер тобына кіреді[1].

Эстония мен Латвиядан айырмашылығы, Литвада елордалық орталықта қала тұрғындарының көп шоғырланбаған. Вильнюсте 580 (2019) мың адам тұрады, бұл ел халқының 20%-дан сәл астамын құрайды. Каунас - оның екінші үлкен қаласы - 306,7 мың тұрғыны бар, Клайпедте 150,0 мың адам, Паневежисте 90,0 мың адам тұрады.

Халықтың сауаттылық деңгейі 99,8%. Мектептегі білім үш типтегі мектептермен ұсынылған. Бастауыш білім төрт жылдық оқуды, толық емес орта - тоғыз жылдық, толық орта - он екі жылдық оқуды қарастырады. Литвадағы жоғары білім беру жүйесі тек классикалық үлгідегі университеттермен ғана емес, сонымен қатар политехникалық, сонымен қатар мамандандырылған университеттермен де ұсынылған: педагогикалық, медициналық, ауылшаруашылық, шығармашылық. Литвада 23 жоғары оқу орны бар. Ең маңыздыларына мыналар жатады: Вильнюс университеті, Литвадағы ең көне жоғары оқу орны, XVI ғасырдан бастап жұмыс істейді. университетте 16 факультет бар, онда әртүрлі елдерден 20 мыңнан астам студент оқиды. Литвадағы барлық жоғары оқу орындарының ішіндегі жалғыз ол әлемдік жоғары оқу орындарының рейтингіне кіреді.

Қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайы. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарындағы Литваның экономикалық жағдайы Латвия мен Эстонияға қарағанда ауыр болды. 1991-1993 жылдар аралығында ЖҰӨ екі есеге, өнеркәсіп өнімінің көлемі - 55%, ауыл шаруашылығы өнімі - 31, құрылыс жұмыстарының көлемі-48% қысқарды. Құлдыраудың негізгі себептері көрші елдердегідей бұрынғы КСРО республикаларымен экономикалық байланыстардың үзілуі, өз

тауарлары үшін сыйымды одақтық нарықтың жоғалуы, жеткізілетін шикізат пен энергия ресурстарының қымбаттауы.

Литва қаржылық, ақша-несие, валюта саясатын анықтайтын қаржылық тұрақтандыру саясатын жүргізеді. Литва валютасы- лит (1993 жылы қалпына келтірілді) бастапқыда АҚШ долларына қатысты белгіленген бағамға ие болды 1 доллар үшін 4 лит. 2002 жылдан бастап лит Еуроға байланысты болды.

2015 жылдан бастап Литваның негізгі валютасы еуро болды. Ел ұзақ уақыт бойы Балтық жағалауындағы басқа елдерден шетелдік инвестициялар көлемі бойынша артта қалды, бірақ 1997 жылдан бастап олардың өсуі жоспарланды. Қазіргі уақытта банк секторының жиынтық капиталындағы шетелдік капиталдың үлесі 90% жақындап келеді[2].

Литва экономикасының жарияланған даму бағыты «Шығыс пен Батыс арасындағы көпір» тұжырымдамасына сәйкес келді: технологиялар – Батыстық, шикізат - Ресейлік, өндіріс - Литвалық.

1994-2007 жылдардағы басқа Балтық елдері сияқты Литваның экономикалық дамуы трансформациялық дағдарыстан өсуге дейінгі керемет жетістік тарихы деп аталды. Литва сонымен қатар «Балтық жолбарыстары» тобына кірді.

Осы жылдары жан басына шаққандағы ЖІӨ айтарлықтай өсті. 2000 жылы ол 8607 долларды құрады., 2006 жылы 16373 доллар

2008 жылғы экономикалық дағдарыс барлық көрсеткіштердің күрт төмендеуіне әкелді. ЖІӨ 2009 жылы 14,8 % төмендеді. 2010 жылдан бастап ЖІӨ өсімі қайта жанданды, бірақ әлдеқайда төмен қарқынмен. Болашақта экономиканың дамуы басқа республикалардағыдай тежеуші факторларға ие, ЕО-дан инвестициялардың айтарлықтай төмендеуі Ресей транзитінің жоғалуы. Оң факторлардың қатарына елде бизнес жүргізу үшін қолайлы жағдайлар жатады.

Литва Дүниежүзілік Банктің елдегі бизнесті жүргізу жеңілдігі бойынша рейтингінде (Эстония - 12) 190 елдің ішінде 16-орында (2018).

Кеңес заманында Литвада қуатты энергетика құрылды ТаспортНас сНсгема, приМорСКАК КОМІReКС, ВКіOwaBunk ТраНСТНІК

Жылына 40 миллион тонна жүк өңдеуге арналған Клайпед порты-ірі мұнай өңдеу зауыты. Заманауи жоғары технологиялық машина жасау, химия өнеркәсібі өндірістерінің кешені құрылды. Агроөнеркәсіптік кешен тиімді болды.

Жүргізілген реформалар, экономиканы қайта құрылымдау елдің экономикалық келбетін, оның экономикасының құрылымын айтарлықтай өзгертті. 1990 жылдан бастап экономика құрылымында өзгерістер болды (кесте 1).

1-Кесте - Литва экономикасының құрылымы,%, 1990-2018жж.

Салалар	1990	2000	2010	2018
Ауыл шаруашылығы	25,5	6,3	3,3	3,3
Өнеркәсіп	18,9	23,6	23,2	22,2

Құрылыс	9,4	6,0	5,8	6,5
Сауда	8,6	18,1	9,1	9,8
Көлік	7,6	13,2	5,6	5,4
Қызмет көрсету	29,9	32,8	3,2	3,8

Дереккөз: Литва статистика департаменті

Энергетикасы. Игналин АЭС (2010) жабылғаннан кейін елдің отын-энергетикалық балансы түбегейлі өзгерді. 2010 жылы Литвада отын мен энергияның әртүрлі түрлерінің жалпы тұтынуы мұнай баламасында 7,0 млн тоннаны құрады; елдің 36,3 % мұнай өнімдері есебінен, 35,4% табиғи газ есебінен жабылды.

Электр энергетикасында ең маңызды өзгерістер болды. Литва Балтық республикалары арасында жалғыз, атом электр станциясы болды, ол бүкіл ел экономикасының өзегі болды.

Игналин атом электр станциясының бірінші энергоблогы 1983 жылы іске қосылды, екіншісі-1987 жылы станция елде өндірілетін электр энергиясының 85% берді, ел өндірілетін энергия құрылымындағы атом электр станцияларының үлесі бойынша әлемде көш бастады. Тәуелсіздік жарияланғаннан кейін Литва өзін арзан электр қуатымен қамтамасыз етіп қана қоймай, оны көрші елдерге сатты, бұл айтарлықтай табыс әкелді. Литваның ЕО-ға кіруіне және станцияның экологиялық себептерге байланысты жабылуын талап етуге байланысты жағдай түбегейлі өзгерді, өйткені станция Чернобыль станциясына ұқсас РБМК реакторларымен жабдықталған., 2009 жылы станция толығымен тоқтатылды. Жабдықты бөлшектеу жұмыстары 2038 жылдың соңына дейін аяқталады деп күтілуде. сонымен қатар, пайдаланылған ядролық отын қоймасы құрылуда, онда 50 жыл ішінде станцияда бар Твэльдер болады.

АЭС жабылғаннан кейін Литва электр энергиясы күрт тапшы аумаққа айналды. Қазіргі уақытта Литваның электр энергиясын өндіру құрылымында станциялардың бірнеше түрі жұмыс істейді. Электрэнлай қаласындағы Литва (1800 МВт), Вильнюс (384 МВт), Мажейк (194 МВт), Каунас (178 МВт), Индустриалды (51 МВт), Клайпед (11 МВт) жылу электр станциялары; гидроаккумуляциялық (ГАЭС) - Круонис (880 МВт) станциясы және Каунасс СЭС (101 МВт).

Атом электр станциясының жабылуы, отынның қымбаттауы Балтық елдеріндегі ең жоғары электр энергиясы мен жылыту тарифтерінің айтарлықтай өсуіне әкелді.

Өнеркәсібі. ЖІӨ құрылымындағы өнеркәсіптің үлесі 25,2 % құрайды (2019). 1990 жылдан кейін бұл салада Балтық жағалауына тән процестер болды. Шикізат пен технологиялық байланыстардың үзілуі, нарықтар мен мемлекеттік тапсырыстардың жоғалуы өнеркәсіп құрылымының өзгеруіне, көптеген ірі кәсіпорындардың жойылуына әкелді.

Отын өнеркәсібі. Кеңес заманында Ресейден Новополюцк - Мажейкай мұнай құбыры арқылы келетін мұнай негізінде Литвада отын-энергетикалық кешен құрылды. Оның құрамына мұнай өңдеу зауыты, мұнай құбыры, Бутингтегі мұнай терминалы кірді. Литва-Балтық жағалауы елдерінің жалғыз өз мұнай өңдеу болды. Мажейкай МӨЗ қуаты 14 млн т мұнай өңдеу тереңдігі 73,2% құрады. 1990 жылы салынған Бутингтегі мұнай терминалы Ресей мұнайының экспортына бағытталған.

80 мың сыйымдылығы бар танкерлерге қызмет көрсетуді қамтамасыз ететін айлақ қалқымасы жағадан 7,3 км қашықтықта орналасқан. 1990 жылдары Мажейкай МӨЗ кеңестік кезеңдегі басқа да ірі өнеркәсіптік нысандармен бірдей жолдан өтті-Ресеймен байланыстың үзілуі, экономикалық көзқарастың саяси тәсілмен алмастырылуы. 1995 жылы «НАФТА» мемлекеттік кәсіпорнынан кейін «Mazeikių NAFTA» компаниясы құрылды. Оған мұнай өңдеу зауыты, мұнай терминалы және мұнай құбыры кірді. Литва энергетикалық тәуелділікке қол жеткізу саясатын жариялады және кешен кәсіпорындарын жекешелендіруге ресейлік ЛУКОЙЛ компаниясына жол бермеді. Бұл Ресейдің осы зауытқа мұнай жеткізуге деген қызығушылығын күрт төмендетті. «Mazeikių NAFTA» банкротқа ұшырады. 2002 жылдан 2006 жылға дейін «Mazeikių NAFTA» акцияларының 53,7% Юкостың голландиялық еншілес компаниясына тиесілі болды, олар PKN Orlen поляк мұнай компаниясына сатылды. Поляк компаниясы өңдеу үшін мұнайдың жетіспеушілігі мәселесіне тап болды.

Машина жасаудың негізгі мамандануы аспаптардың, станоктардың, санау машиналарының, тұрмыстық техниканың (тоңазытқыштар, Теледидарлар, кір жуғыш машиналар) металл емес өндірістері болды. КСРО-да Ресейден, Украинадан, Беларусьиядан кейін екінші орында тұрған станоктар өндірісі бойынша республика ерекше орын алды. Фрезерлік, бұрғылау, координаталық-бұрғылау және т.б. станоктар шығаратын сегіз станок жасау зауыты салынды. Литва станоктарын жасаудың негізгі орталықтары Вильнюс, Каунас, Шяуляй болды. Радио және электротехника өнеркәсібі жоғары қарқынмен дамыды. Жекешелендірудің, нарықтық қатынастар жүйесіне енгізудің күрделі процесінен өткен литвалық машина жасау құрылымы мен мамандануын айтарлықтай өзгертті. Саланың трансформациясы жүріп жатқан бірнеше бағытты бөліп көрсетуге болады. Трансформациялар ірі машина жасау кәсіпорындарының маңызды бөлігіне әсер етті. Кейбіреулер өмір сүруін тоқтатты, басқалары өнім көлемін қысқартты, мамандануын өзгертті, бірнеше шағын өндірістерге бөлінді.

"Снейге" өндірістік әлеуетін сақтап қалған Литвадағы ірі машина жасау кәсіпорындарының ішінде Балтық жағалауындағы тоңазытқыш қондырғыларының жалғыз өндірушісі бар. 30-дан астам модельдер мен тоңазытқыштардың, мұздатқыштардың, витриналар мен шарап тоңазытқыштарының 200-ге жуық түрлі модификацияларын, олардың қосалқы бөлшектерін шығарады. Өнімнің 97% Еуропа мен Азияның 30 астам еліне экспортталады. Рокишка машина жасау зауыты-ең көне кәсіпорын, 1928 жылы құрылған, 2013 жылдан бастап ресейлік КАМАЗ жүк көліктерін құрастыруды игерді. Машиналар Еуро-5 стандартының экологиялық талаптарына жауап беретін Ресейлік компоненттерден және британдық қозғалтқыштардан жиналады.

Станок жасау жетекші зауыттарды «Жальгирис» Вильнюс станок жасау зауытын, «Вильнюс станок-құрылыс зауытын» сақтай қалды. Машина жасау кәсіпорындарының көпшілігі жиһаз, электронды және машина жасау салаларының дайын өнімдерін өндіруге арналған аралық өнімдерді шығарады. Химия өнеркәсібі негізінен Ресейден келетін аудандарда жұмыс істейді. Ең бастысы минералды тыңайтқыштар өндірісі (Кедайнайдағы фосфорлы тыңайтқыштар зауыты, Ионава азотты тыңайтқыштар зауыты). Achema AB, Iifosa AB, Agvi UAB саласының ірі компаниялары. Минералды тыңайтқыштар өндіретін кәсіпорындар ішкі нарыққа ең маңызды экспорттаушылар мен өнім берушілер болып табылады. Олар химия өнеркәсібі өнімдерін сатудың 75% құрайды. Фармацевтикалық өндіріс, Биотехнология, тұрмыстық химия және косметика өнімдерін шығару; жартылай синтетикалық талшықтар (Каунас) да біраз дамыды. Бұл өндірістердің экспорттық бағыты да бар: өндірілетін негізгі химиялық заттардың 86% , биотехнология өнімдерінің 75% экспортталады. Ағаш өңдеу өнеркәсібі-ең көне салалардың бірі, шетелдік инвестициялардың арқасында ең жылдам дамып келеді. Ағаш, жиһаз және қағаз өндірісіне маманданған. Ол жергілікті шикізат көздеріне негізделген. Ағаш дайындау мемлекеттік орман қорында жүргізіледі (68%). Жеке меншіктегі ормандар айтарлықтай әлеуетке ие. Болашақта дайындамалардың 50%-ы жеке ормандарда болады деп болжануда. Сала өнімдерінің 80% астамы экспортталады, экспортта негізгі орынды ағаш материалдары алады (65 %). Қазіргі уақытта салада шағын кәсіпорындар басым, бірақ инвесторлардың мүдделеріне байланысты орта және ірі кәсіпорындардың үлесін арттыру үрдісі бар. Ең жақсы Ағаш өңдеу компаниясы Narbutas UAB болып саналады.

Жеңіл өнеркәсіп өнеркәсіп құрылымында өз маңызын сақтап қалды. Ол нарықтық құрылымдарға барынша тиімді кірді және қазіргі уақытта ең маңызды экспорттық салаға айналды. Ондағы негізгі өзгерістер ірі кәсіпорындарды жою және шағын өндірістер мен фирмалар құру жолымен жүрді. Тігін өнеркәсібі ерекшеленеді, ол барлық жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарының 64% және онда жұмыс істейтіндердің 42% құрайды. Тігін өнеркәсібінің дамуындағы жетістіктер Литваның Еуропадағы ең ірі тігін фабрикасына айналуымен байланысты. Бұған заманауи сән жасалып жатқан ЕО елдерінің тапсырыстары мен инвестициялары ықпал етті, модельдік бизнес бар. Өзірленген бұйымдарды тігу Литвада жүзеге асырылады. Алайда, қазіргі уақытта тігін фабрикалары жұмыс күшінің құнына және энергия бағасының өсуіне байланысты өндіріс шығындарының тым жоғары болуына байланысты тапсырыстарды жоғалта бастады. Зығырды қайта өңдеу бойынша тоқыма өнеркәсібі біршама табысты дамуда. Тамақ өнеркәсібі өнеркәсіп құрылымында маңызды орын алады. Өз өнімдерін экспорттау үшін үлкен мүмкіндіктері бар сүт және ет өңдеу салалары ерекше көзге түседі.

Астық өңдеу және қант өнеркәсібі негізінен ішкі нарықта жұмыс істейді. Балықты өңдеу дамыған. Негізгі кәсіпорындар Клайпедте орналасқан. Олар консервіленген балық, ысталған және тұздалған балық шығарады.

Ауыл шаруашылығы. Дәстүр бойынша экономиканың жетекші салаларының бірі. Ауыл шаруашылығында республиканың еңбекке қабілетті халқының шамамен 9,1% жұмыспен қамтылған, ЖІӨ-дегі үлесі 3,5% құрайды.

Литва аумағының көп бөлігі егіншілікке қолайлы жағдайларға ие. Жеткілікті құнарлы топырақтар басым, егістік жерлердің шамамен 2/3 бөлігі егістікке тиесілі (оның үлесі көршілес Латвия мен Эстонияға қарағанда едәуір көп). Жердің 1/3 бөлігін шабындықтар мен жайылымдар алып жатыр.

Табиғи шалғындар мен жайылымдардың болуы, жемшөп дақылдарының жақсы өнімділігі, ауыл халқының қалыптасқан дағдылары сүтті-етті мал шаруашылығын, беконды шошқа шаруашылығын және құс шаруашылығын дамыту үшін қолайлы факторлар болып табылады. Өсімдік шаруашылығында картоп, арпа, қара бидай, бидай, зығыр, қант қызылшасы, рапс өсіріледі. Кеңес кезеңінде батпақты жерлерді мелиорациялау және жоғары өнімді шабындықтар мен жайылымдар құру бойынша үлкен жұмыс жүргізілді. Литвада КСРО-ның басқа республикаларына мал жеткізу үшін асыл тұқымды мал шаруашылығы базасы құрылды. Республика КСРО ет, сүт өндіру бойынша жетекші орындарға ие болды. Тәуелсіздік жарияланғаннан кейін ауыл шаруашылығын қайта құру, ауыл шаруашылығы өндірісінің нарықтық жағдайларын қалыптастыру қажеттілігі туындады.

Ауыл шаруашылығын реформалаудың бірнеше кезеңдерін ажыратуға болады:

1 кезең. 1990-2000 - нарықтық қатынастарға көшу және ауыл шаруашылығының жаңа құрылымын қалыптастыру. Осы кезеңде ірі ауылшаруашылық кәсіпорындары колхоздар мен совхоздар қирады. Барлық ауылшаруашылық жерлерінің шамамен 90% жеке қолда болды, негізгі ауыл шаруашылығы болды жеке отбасылық шаруашылық. Реформаны қаржыландырудың негізгі көзі ұлттық қаражат болды.

2 кезең. 2000-2004 жж. - Еуроодаққа кіруге, Литваның аграрлық секторын ЕО бірыңғай нарығына интеграциялауға дайындық. Ұлттық қаражатты SAPARD қоры (ЕО-ға үміткер елдерді қаржылық қолдау бағдарламалары) толықтырды [5].

3 кезең. 2004 жылдан кейін-ауыл шаруашылығы мен ауылды қолдау ЕО құқықтық актілерінің талаптарына сәйкес жүзеге асырыла бастады. Қаржыландыру негізінен ЕО бюджетінен жүзеге асырылады. Квота жүйесі Еуропалық одақтың Бірыңғай Ауылшаруашылық саясатының негізгі құралдарының бірі болып табылады. Квоталар сүт, дәнді дақылдар сияқты өнімдердің артық өндірілуін шектеу құралы ретінде қолданылады. Даму барысында шаруашылықтардың бірнеше түрі қалыптасты: олар жалдамалы жұмыс күшін әрең пайдаланатын шаруа қожалықтары. Бұл шаруашылықтардың көпшілігі 15-200 га жерге иелік етеді, дәнді дақылдар, көкөністер, қант қызылшасы, рапс, сүт, шошқа еті, сиыр өнімдерін өндіруге мамандандырылған. Олар жалдамалы жұмыс күшін пайдаланатын 200-ден 1000 гектарға дейінгі шаруа қожалықтары. Бұл жер учаскелерін сатып алу және ұзақ мерзімді жалға беру арқылы құрылған ірі, жоғары мамандандырылған шаруашылықтар; 1500-2000 гектарға дейін жері бар ауылшаруашылық және акционерлік қоғамдар колхоздар мен совхоздарды жекешелендіру нәтижесінде пайда болды. Ауылдық жерлерде тұратын отбасылардың шамамен 90% - 2 шағын жер учаскелері бар-2-3 га (кейде 10-15 га дейін). Олардың басты мақсаты - өздерін негізгі тағаммен қамтамасыз ету. Отбасылық шаруашылықтар жалпы жер көлемінің орта есеппен 43%

өңдейді. Реформаланған ауыл шаруашылығы айтарлықтай төмен экономикалық көрсеткіштермен сипатталады. Бұл бірнеше себептерге байланысты. Шағын фермерлік қожалықтардың иелерінде шаруашылықты тиімді жүргізу үшін қаражат жоқ (тыңайтқыштар, жанармай, ауыл шаруашылығы техникасы). Ірі шаруа қожалықтарынан айырмашылығы, шағын фермалар өндірісті модернизациялауға қаражат сала алмайды және нарыққа «сәйкес келмейді». Тәуелсіздік жылдарында ауыл шаруашылығының құрылымы өзгерді-бұрын жетекші мал шаруашылығы өсімдік шаруашылығына жол берді. Мал мен құс санының айтарлықтай төмендеуі байқалды, бұл мал шаруашылығы өнімдерінің өндірісінің төмендеуіне әкелді. Бұл ЕО саясатына (квота), ыдырағаннан кейін нарықтардың жоғалуына байланысты. Сондай-ақ ішкі тұтынудың азаюы. Өсімдік шаруашылығында негізгі дақылдардың, әсіресе картоп пен көкөністердің өндірісі біртіндеп артып келеді, бұл халықтың тамақтану құрылымының өзгеруіне байланысты. Рапс ауылшаруашылық емес дақыл ретінде (биодизель алу үшін өсіру) барлық үлкен аумақтарды алып жатыр.

Көлік жүйесі. Көлік қызметтері елдің ЖІӨ-нің 15,4% құрайды. Литваның көлік жүйесі Айқын транзиттік сипатқа ие. Елімізде барлық заманауи көлік түрлері ұсынылған. Теңіз көлігі ерекше рөл атқарады. Литваның ең ірі стратегиялық және экономикалық порты-Клайпеда. Клайпеда порты-Литваның Теңіз және құрлық жолдарын байланыстыратын ең ірі көлік орталығы. Порттың ауданы 415 га, су айдынының ауданы 623 га. Порттың жылдық ауыстырып тиелуі 65 млн тоннадан астам жүкті құрайды. 2018 жылы порттың жүк айналымы 46 миллион тоннадан асты. Бұл көбінесе Клайпедте тасымалданатын жүктердің үштен бірі Беларусьідан келетін жүктерге байланысты. Литвада жалпы ұзындығы 1950 шақырым бар теміржол желісі бар. Барлығы 122 км жол электрлендірілді. Алдағы уақытта барлық жолдарды еуропалық калибрге көшіру жоспарлануда. Мәскеу — Минск — Вильнюс Калининград және Варшава - Гродно — Каунас, Вильнюс-Рига магистральдары ерекше маңызға ие.. Литваның темір жолдарының жүк айналымының жалпы көлемінің жартысынан көбі транзиттік тасымалдар болып табылады[2].

Елдің негізгі автомобиль жолдары (Вильнюс — Каунас - Расейнай - Клайпеда, Каунас - Юрбаркас - Клайпеда, Рига - Паневежис - Укмерге - Вильнюс, Рига - Шяуляй - Каунас - Мариямполе) via Baltica магистралінің оңтүстік бөлігін құрайды. Он үш ірі автожол Литвадан Латвияға, 16 - Беларусьіға, 4 - Польшаға, 8 - Ресейдің Калининград облысына апарады. Ішкі су жолдары Нямунас (Неман), Вилия өзендері және Тракай көлдері арқылы өтеді. Олар негізінен құрылыс материалдарын тасымалдау үшін қолданылады. Әуе қатынасын «Литва Авиаккомпаниясы» ұйымдастырады. Төрт халықаралық әуежай бар-Вильнюс, Каунас, Паланг, Шяуляй. Әуе қатынасы Еуропа мен АҚШ-тың көптеген қалаларымен жүзеге асырылады.

Сыртқы экономикалық байланыстар.

Литва экономикасы негізінен экспорттық бағытқа ие. 2000 жылдан бастап сыртқы саудаға екі фактор әсер етеді - Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру (2001) және ЕО-қа кіру (2004).

Литваның сыртқы экономикалық қызметі Еуропа экономикасының циклдарына сәйкес келеді. 2009 және 2015 жылдары сыртқы сауда көлемі күрт төмендеді, бұл экономикалық дағдарысқа, сондай-ақ өндірістің құлдырауына, ресейдің қарсы санкциялардың енгізілуіне байланысты болды. Құрылымда экспорттың үлесі 24%, тауарлар шамамен 76% құрайды (2016). Сыртқы сауданың аумақтық құрылымы 2000 жылдардан бастап дамыды. Литваның тауарлардың экспорты мен импорты бойынша негізгі серіктес мемлекеттері ЕО елдері болды, бірақ Ресей экспортта да, импортта да үнемі маңызды орынға ие болды. 2014 жылдан бастап ЕО санкцияларын енгізгеннен кейін Ресей мен Литваның экономикалық қатынастары нашарлады, екі ел арасындағы тауар айналымы айтарлықтай қысқарды. Бірақ бұған қарамастан, жетекші орын әлі де Ресейде. ЕО елдерінің ішінде экспорт пен импортта Германия, Польша және Латвия маңызды болып табылады. Экспорт көлемі бойынша ауыл шаруашылығы өнімдері, тірі мал, ауыл шаруашылығы шикізаты, кесілген гүлдер мен жапырақты жасылдар маңызды орын алады. Экспортта машина жасау өнімдері маңызды. Литва қарсы санкциялардан ең көп зардап шекті, ол ең белсенді ЕО Ресейге қарсы санкциялар қолдануға тырысты. Оның саясатының нәтижесі-көптеген литвалық тауарлар Ресей нарығына оралмайды.

Ішкі айырмашылықтар.

Литва аумағында табиғи, тарихи ерекшеліктері мен экономикалық мамандануы бойынша ерекшеленетін төрт ірі ауданды бөлуге болады: Шығыс, Оңтүстік, Солтүстік және Батыс. Шығыс ауданы (Вильнюс, Утен уездері) ел аумағының шамамен 27% алып жатыр. Мұнда көлдердің көптігімен, көркем ландшафттарымен, рекреациялық ресурстарымен ерекшеленетін Литва пойызы орналасқан. Көптеген орындар ландшафттық қорықтар деп жарияланды. Ауданның өнеркәсіптік дамуына ел астанасының болуы, сондай-ақ жақсы дамыған көлік желісі, ауыл шаруашылығы, орман ресурстарымен, мина-құрылыс материалдарымен қамтамасыз етілуі қолайлы болды. Ауданның ауыл шаруашылығында мамандандыру салалары дәнді және бұршақты дақылдар, сондай-ақ картоп өндірісі болып табылады, оны жинау бойынша аудан дәстүрлі түрде Литвада бірінші орында. Елорданы қоныстандыруға қызмет көрсететін қала маңындағы шаруашылық үлкен дамуға ие болды.

Вильнюс қаласы (580,0 мың, 2020) Нярис пен Вилия өзендерінің түйіскен жерінде орналасқан. Оның құрылу уақыты 1323 жылы князь Гедиминас Астананы осында көшірген кезде қарастырылады Тракай қаланың әскери және сауда жағдайына байланысты. 1795 жылы Литва Ресейге қосылғаннан кейін Вильнюс Ресей империясының губерниялық қаласы болды және ресми орыстандырылған Вильно атауын алды. 1920 жылдан 1939 жылға дейін Вильнюс Польшаның қол астында болды, тек 1939 жылы Украина мен Беларусьияның батыс аймақтарын Қызыл Армия азат еткеннен кейін, қала Литваға қайтарылды. Вильнюс-елдің ең ірі өнеркәсіптік орталығы. Өнеркәсіптің жетекші салалары - Аспап жасау, станок жасау, электротехникалық бұйымдар өндіру. Қалада көптеген жеңіл және тамақ өнеркәсібі кәсіпорындары орналасқан. Вильнюс-Литваның маңызды ғылыми және мәдени орталығы. Мұнда оның Ғылым академиясы орналасқан, жоғары оқу орындарының желісі жұмыс істейді, олардың арасында XVI ғасырда құрылған

университет бар. Вильнюстің батысында, одан 30 км қашықтықта Тракай орналасқан-көлдер. Олардың бірінің жағасында Тракай қаласы орналасқан (5,4 мың тұрғын 2019) 1341 жылы XIV–XV ғасырларда құрылған. Тракай тарихи ескерткіштермен әйгілі-қорғаныс кешені (XIV–XV ғғ.). Литвалықтардан басқа, қалада татарлар мен қарайымдар тұрады, олардың ата-бабалары XIV ғасырдың соңында осында қоныстанған [2].

Утена (28,0 мың адам, 2019) Литваның солтүстік-шығысында, Утен уезінің әкімшілік орталығы. Литвадағы ең көне қалалардың бірі (1261) қала құраушы кәсіпорындар - трикотаж және құрғақ тауарлар бірлестігі; ет комбинаты, сыра қайнату зауыты. Шығыс Литвада кеңес дәуірінде жаңа қалалар өсті, олардың дамуы энергиямен байланысты.

Электренай қаласы (13 мың адам) 1960 жылы Литва МАЭС құрылуына байланысты салына бастады. Висагинас қаласының пайда болуы (19,1 мың адам 2018) Игналин атом электр станциясының құрылысымен байланысты (ол 1975 жылы басталған). Литвадағы орыс халқы басым жалғыз қала (52,7%). АЭС жабылғаннан кейін қала халқы азайды. 1996 жылы ол 36 мың адамды құрады. жастар қаладан кетеді, өйткені білім деңгейі жоғары мамандар жұмыс істей алатын жұмыс орындары, әсіресе техникалық орындар жоқ. Ауданның оңтүстік бөлігінде минералды бұлақтары мен балшықтарымен танымал Друскининкай курорттық қаласы орналасқан. Оңтүстік аудан (Алитус, Каунас, Мариамполь уездері) Ауданы бойынша елдегі ең үлкені. Оның рельефі негізінен тең, Шығыс Литваға, ормандар мен көлдерге қарағанда аз. Оңтүстік Литва әрдайым елдің экономикасында маңызды орынға ие болды, онда өндірілген өнеркәсіптік өнімнің үштен бірін берді. Оның негізгі салалары-машина жасау, химия, жеңіл, тамақ. Оңтүстік Литва экономикасында жетекші рөлді Каунас қаласы атқарады (310,9 мың, 2020 ж.). Қала Нямунас (Неман) және Нярис өзендерінің түйіскен жеріндегі террассаларда орналасқан, олар оны үш бөлікке бөледі. Бұл туралы алғашқы ескерту 1280 ж Каунас әрқашан Литваның маңызды саяси, экономикалық және мәдени орталығы болды. Ресей империясының құрамында Каунас (Ковно) - губерниялық қала. 1920 жылдан 1939 жылға дейін ол Литваның астанасы болды. Қала энергетикалық турбиналар, жоғары дәлдіктегі металл кесетін станоктар және т.б. шығаратын кәсіпорындары бар ірі өнеркәсіп орталығы ретінде дамыды. Каунас елдің ең ірі мәдени-тарихи орталығы ретінде танымал. Мұнда XIV ғасырдағы қамалдың қалдықтары сақталған., XV ғасырда салынған Литва готика стиліндегі Витаутас шіркеуі. және т. б.

Кедайнай қаласы - (24,2 мың адам, 2017). 1960 жылдары мұнда Кола түбегінің апатиттері негізінде «LIFOSA» Фосфорлы тыңайтқыштар зауыты салынды. Қалада басқа да өнеркәсіптік кәсіпорындар бар [6].

Ионава қаласы (34,1 мың адам) әрдайым жиһаз жасаушы қала ретінде танымал болған. Қаланың мамандануының екінші маңызды саласы-азотты тыңайтқыштар зауыты ұсынған химия өнеркәсібі. Мариампольск уезінің әкімшілік орталығы (44,9 мың адам, 2018) Каунастан оңтүстік-батысқа қарай 60 км жерде, Шяшупе өзенінің жағасында орналасқан. 1758 жылы құрылған қаланың атауы католиктік Мариан орденінің монахтары иеленген жерлермен байланысты. Қалада тамақ өнеркәсібінің көптеген

кәсіпорындары, жиһаз өндірісі, шағын машина жасау кәсіпорындары орналасқан. Алитус қаласы (51,9 мың адам, 2017), Алитус уезінің орталығы Нямунаста (Неман) орналасқан. Ол соғыстан кейінгі жылдары қарқынды дамыды, бұл өнеркәсіптік кір жуғыш машиналар зауыттары мен «Снейге» тұрмыстық тоңазытқыштарының құрылысына байланысты болды. Алитус маңында, Ниамунастың төменгі жағында, минералды бұлақтармен танымал Бирштонас курорты орналасқан. Солтүстік аудан (Шяуляй, Паневежский уездері) Литва аумағы мен халқының шамамен үштен бірін алып жатыр. Мұнда дақылдардың құрылымында дәнді дақылдар, әсіресе күздік бидай басым. Техникалық дақылдардың ішіндегі ең маңыздысы - қант қызылшасы, рапс және зығыр. Литваның солтүстігінде литвалық қызыл тұқымды мал мен жергілікті АҚ шошқалар жиі кездеседі. Бұл жануарларды өсіру үшін асыл тұқымды орталықтар құрылды. Ауданның ең ірі өнеркәсіптік қалалары -Шяуляй және Паневежис. Шяуляй (100,6 мың адам, 2018). Қала 1236 жылы пайда болды, Литва Ресейге қосылғаннан кейін уездік орталыққа айналды. Оның тез өсуіне Рига - Тилсит тас жолы мен Либава - Ромна теміржолының жүргізілуі ықпал етті. Өнеркәсіптің ең көне саласы - былғары. Кеңестік жылдар құрылыстан кейінгі ең ірі машина жасау орталығы болды - велосипед-мотор, теледидар, станок жасау зауыттары[3].

Паневежис (98,6 мың адам, 2018), Паневеж уезінің орталығы. Қала XVI ғасырдың басында қаланды. XIX ғасырда пайда болған дәстүрлі сала-бұл тамақ спирті, ашытқы өндірісіне мамандандырылған тамақ. Пайда болған жаңа салалар белгілі машиналар-құрылыс зауыттарымен, «Экранас» кинескоптарын, радио және электротехникалық өнеркәсіптің эмалданған сымдарын өндірумен айналысады. Олардың көпшілігі қазіргі уақытта жұмыс істемейді.

Клайпеда (166,6 мың адам 2020) - ірі порт, қаланың өнеркәсібі оған қызмет көрсетумен байланысты. Бұл Астанадан басқа халық санының өсуі бар жалғыз қала. Кәріптастан көркем бұйымдар шығаратын кәріптас өндірісі белгілі. Клайпедте елдегі алғашқы еркін экономикалық аймақ құрылды. АЭА үшін база мұнай терминалы бар экспорттық порт болды. Жағалаудың рекреациялық ресурстары көптеген курорттық қалалар мен қалалардың (Нида, Паланга, Кретинга және т.б.) құрылуына негіз болды.

Қорытынды

Қорытындылай келе, жоғарыда берілген мәліметтерді салыстыра келе, кеңес одағы ыдырағаннан кейін Литва Республикасы экономикалық даму барысы төмендей түсті. Себебі Кеңес одағы кезіндегідей он бес одақтас республиканы экономикалық тұрғыда жан-жақты қамтамасыз ету тоқтатылды. Осыған байланысты бір-бірімен тығыз байланыстағы жұмыс жасап тұрған кәсіпорындардың көпшілігі жабылды. КСРО-ға мүше болған басқа мемлекеттер секілді, Литва Республикасы аумағында да жұмыссыздық, осының салдарынан елде тұрақсыздық белең алды. Осыған байланысты жұмыс іздеген халық күнкөріс қамымен көрші мемлекеттерге кетуге мәжбүр болды (негізінен Ресей аумағына), халық саны екі есе төмендеді.

2019 жылы Литва экономиканың өсу қарқыны бойынша ірі скандинавия компанияларының елеулі инвестициялары есебінен ЕО-да алдыңғы қатарда

болды. Литва 4-ші өнеркәсіптік революцияның нәтижелерін енгізудің мысалы болып табылады (Индустрия-4.0).

2021 жылдан бастап Литваға ЕО-дан субсидиялар тоқтатылады және жалпы көмек азаяды. Әлемде белгісіздік өсіп келе жатқандықтан, экономикалық құлдырау байқалады, Литва сияқты шағын елдің экономикасы болашақта үлкен проблемаларға тап болуы мүмкін.

Литва Республикасының шаруашылығы тарихи және географиялық ерекшеліктеріне сәйкес дамып, бүгінде Еуропалық кеңістікте орнықты экономикасы бар мемлекетке айналды. Елдің басты жетістігі — нарықтық реформалар мен халықаралық интеграцияны тиімді пайдаланып, шағын экономикасын әртараптандыру. Алдағы жылдары Литва цифрлық экономика мен жасыл технологиялар салаларында үлкен жетістіктерге жете алады деп күтілуде.

ӘДЕБИЕТ

[1] Бабури́н В.Л., Гладкевич Г.И., Даньшин А.И., Ратанова М.П. Экономическая и социальная география стран ближнего зарубежья. Москва МГУ имени М.В. Ломоносова, ЛЕНАНД, 2021 г. – 437 с.

[2] Ратанова М.П., Бабури́н В.Л., Гладкевич Г.И., Горлов В.И., Даньшин А.И. Экономическая и социальная география стран ближнего зарубежья. Москва ООО «Дрофа» 2004. – 571 с.

[3] Сергеева А.М., Терещенко Т.А., Бердыгулова Г.Е. Әлеуметтік, экономикалық және саяси географияға кіріспе 1-бөлім. – 2022. – 220 б.

[4] Сергеева А.М., Терещенко Т.А., Бердыгулова Г.Е. Әлеуметтік, экономикалық және саяси географияға кіріспе 2-бөлім. – 2022. – 160 б.

[5] Под редакцией И.А. Радионовой. Экономическая, социальная и политическая география: мир, регионы, страны. Москва 2008- 491 с

[6] Шкирина А.И., Шувалов В.Е., Социально-экономическая география: традиции и современность. Москва-Смоленск 2009-345 с.

REFERENCES

[1] Baburin V.L., G.I Gladkevich, A.I. Danshin, M.P. Ratanova. (2021). Ekonomicheskaya i sotsial'naya geografiya stran blizhnego zarubezh'ya [Economic and social geography of neighboring countries]. // LENAND, 437 [in Russian]

[2] Ratanova M.P., Baburin V.L., Gladkevich G.I., Gorlov V.I., Danshin A.I., (2004). Ekonomicheskaya i social'naya geografiya stran blizhnego zarubezh'ya [Economic and social geography of neighboring countries]. // Moscow LLC "Drofa", 571 [in Russian]

[3] Sergeeva A.M., Tereshchenko T.A., Berdygulova G.E. (2022) Әлеуметтік, экономикалық және саяси географияға кіріспе [Introduction to social, economic and political geography]1-belim. // 220. [in Kazakh].

[4] Sergeeva A.M., Tereshchenko T.A., Berdygulova G.E. (2022) Әлеуметтік, экономикалық және саяси географияға кіріспе [Introduction to social, economic and political geography] 2-belim. // 160. [in Kazakh].

[5] Edited by I.A. Radionova. (2008) Ekonomicheskaya, social'naya i politicheskaya geografiya: mir, regiony, strany [Economic, social and political geography: world, regions, countries]. // Moscow, 491 [in Russian]

[6] Shkirina A.I., Shuvalov V.E. 2009. Social'no-ekonomicheskaya geografiya: tradicii i sovremennost' [Socio-economic geography: traditions and modernity]. // Moscow-Smolensk, 345 [in Russian]

Ходжанова Б.Х., Жармаганбетова Н.С.

ЭКОНОМИКА ЛИТОВСКОЙ РЕСПУБЛИКИ: ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО РАЗВИТИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается структура хозяйства и состояние экономического развития Литовской Республики. Литовская Республика - одно из небольших, но стратегически важных государств, расположенных на побережье Балтийского моря. Литва, получившая независимость после распада Советского Союза, пережила интенсивные политические, экономические и социальные изменения. Членство в Европейском Союзе и НАТО дало новый импульс развитию страны. Дается характеристика современного хода социально-экономического развития с общим обзором физического географического положения страны. Литовская Республика расположена к западу от Восточно-Европейской (Русской) равнины. Ледник сыграл важную роль в формировании рельефа страны. За исключением северных районов, территория Литвы находится в зоне мощнейшего накопления ледниковых отложений на всей территории Балтии. Доля промышленности в структуре ВВП по состоянию на 2019 год составляет 25,2%. После 1990 года в этой области происходили процессы, характерные для Прибалтики. Разрыв сырьевых и технологических связей, потеря рынков и государственных заказов привели к изменению структуры промышленности, уничтожению многих крупных предприятий. В Советское время по топливной промышленности в Литве был создан топливно - энергетический комплекс на основе нефти, поступающей из России по нефтепроводу Новополоцк-Мажейск. В его состав входили нефтеперерабатывающий завод, нефтепровод, нефтяной терминал в Бутинге. Литва была единственной нефтеперерабатывающей промышленностью Прибалтики. По транспортному комплексу на территории страны налажены автомобильный, воздушный, железнодорожный транспорт.

Ключевые слова: Литовская Республика; Алитус; Вильнюс; Каунас; Клайпед; Паневежск; Таурагск; Тельшайск; Европейский Союз; инновации; экспорт; энергетика.

Khozhanova B.Kh., Zharmaganbetova N.S.

ECONOMY OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA: HISTORICAL CONTINUITY AND FEATURES OF MODERN DEVELOPMENT

Annotation. This article examines the structure of the economy and the state of economic development of the Republic of Lithuania. The Republic of Lithuania is one of the small but strategically important states located on the Baltic Sea coast. Lithuania, which gained independence after the collapse of the Soviet Union, has experienced

intense political, economic and social changes. Membership in the European Union and NATO has given a new impetus to the country's development. The article describes the current course of socio-economic development with a general overview of the physical geographical location of the country. The Republic of Lithuania is located to the west of the Eastern European (Russian) Plain. The glacier played an important role in shaping the country's topography. With the exception of the northern regions, the territory of Lithuania is located in the zone of the most powerful accumulation of glacial deposits throughout the Baltic States. The share of industry in the GDP structure as of 2019 is 25.2%. After 1990, the processes characteristic of the Baltic States took place in this area. The breakdown of raw materials and technological ties, the loss of markets and government orders led to a change in the structure of industry, and the destruction of many large enterprises. In Soviet times, the fuel industry in Lithuania created a fuel and energy complex based on oil supplied from Russia via the Novopolotsk-Mazheysk oil pipeline. It included an oil refinery, an oil pipeline, and an oil terminal in Butinga. Lithuania was the only oil refining industry in the Baltic States. Road, air, and rail transport have been established in the country's transport complex.

Keywords: Republic of Lithuania; Alytus; Vilnius; Kaunas; Klaipeda; Panevezhsk; Tauraysk; Telshaiysk; European Union; innovation; export; energy.